

Соломаха Ірина

<https://orcid.org/0009-0007-4827-8027>

Кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри права, філософії та політології,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
(м. Чернігів, Україна) E-mail: iryn.solo@gmail.com

ВПЛИВ ДІЯЛЬНОСТІ ЛАЗАРЯ БАРАНОВИЧА НА СТАНОВЛЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЧЕРНІГІВСЬКОГО КОЛЕГІУМУ

Мета статті – розглянути ключові передумови та духовно-політичні обставини формування освітнього простору в другій половині XVII ст. на території Чернігово-Сіверщини, процеси, які призвели до заснування духовного навчального закладу нового типу – Чернігівського колегіуму; проаналізувати внесок Лазаря Барановича в розбудову культурно-просвітницького середовища майбутнього колегіуму.

Методологія. З огляду на специфіку предмета та завдань дослідження, у роботі використано елементи описового, культурно-історичного та біографічного методів аналізу. Окрім того, для відтворення послідовності та узагальнення основних складових освітнього простору Чернігівського колегіуму в дослідженні використовуються хронологічно-системний, проблемно-пошуковий аналіз літературних джерел.

Наукова новизна статті полягає у відсутності комплексного дослідження впливу культурно-освітньої діяльності чернігівського архієпископа Лазаря Барановича на формування освітнього простору Чернігівського колегіуму. Дана проблематика представлена кількома розвідками з історії виникнення Чернігівського колегіуму та внеску в даний процес чернігівського ієрарха та не розкриває питання комплексно.

Висновки. Відкриття навчального закладу, який за часів Гетьманщини доволі швидко став осередком освіти всеукраїнського значення, Чернігівського колегіуму, було тісно пов'язано з діяльністю архієпископа Лазаря Барановича. Створення ним друкарні та латинської школи, виділення Чернігівської архієпископії в окрему церковну ієрархічну одиницю сприяли формування освітньо-культурного простору нового типу та утворенню освітнього простору Чернігівського колегіуму. Слід зазначити, що Чернігівський колегіум був заснований з власної ініціативи чернігівських архієпископів в період, коли в Гетьманщині ще зберігалася певна автономія в церковній сфері. Саме тому історія виникнення Чернігівського колегіуму ілюструє відносну незалежність українських ієрархів у прийнятті важливих рішень. З багатьох політичних причин Лазарю Барановичу особисто не вдалося стати свідком створення у Чернігові навчального закладу, однак своєю послідовною культурно-політичною діяльністю він заклав підвалини потужного освітнього простору – осердя освіти та культури в регіоні.

Ключові слова: Лазар Баранович, освітній простір, Чернігівський колегіум.

Постановка проблеми. Дослідження культурно-освітніх процесів на Чернігово-Сіверщині в другій половині XVII ст. неможливе без дослідження потужного осередку, що виник тут завдяки чернігівському архієпископу Лазарю Барановичу, який очолив Чернігівську єпархію в 1657 р. Своєю культурно-освітньою діяльністю він заклав потужний фундамент для створення в подальшому духовного закладу нового типу – Чернігівського колегіуму. Історія заснування Чернігівського колегіуму та дослідження подій, які цьому передували, є актуальною у контексті церковно-політичного становища чернігівських ієрархів другої половини XVII ст. Окрім того, дані процеси розвивалися на тлі загальнодержавних соціально-політичних реалій Гетьманщини, які впливали на ситуацію комплексно та багатовекторно.

Актуальність роботи полягає у дослідженні становлення найбільшого культурно-освітнього осередку Чернігово-Сіверщини, особливостей його функціонування у другій половині XVII ст. та впливу на дані процеси відомого церковного діяча Лазаря Барановича. Зважаючи на впровадження сьогодні довготермінових освітніх реформ в Україні, вивчення та комплексний аналіз історичного досвіду в цьому напрямі дає можливість виокремити ключові тенденції доби. Створення інтегрованої розвідки дозволяє висвітлити передумови заснування Чернігівського колегіуму, враховуючи тогочасну церковно-політичну обстановку, та розкрити роль провідного духовного ієрарха Лазаря Барановича у даному процесі.

Аналіз останніх публікацій. Особистість Лазаря Барановича завжди цікавила дослідників історії церкви, архітектури, освіти, мистецтва, літератури, зокрема М. Сунцова, А. Страдомського, І. Огієнка, Я. Ісаєвича, О. Мишанича, А. Макарова, В. Шевчука, В. Кречотня та інших [3]. Дослідження питань заснування та діяльності навчальних закладів вищого рівня на території Лівобережної України, зокрема й Чернігівського колегіуму, цікавили багатьох істориків, зокрема О. Травкіну, Л. Посохову, Т. Багрій, В. Дем'янчук.

Особистість Лазаря Барановича та його літературно-просвітницька й суспільно-політична діяльність стала предметом наукових розвідок А. Макарова, Л. Масол, С. Реп'яха, Л. Чорної, В. Шевченко та ін.

Мета статті – розглянути ключові передумови та духовно-політичні обставини формування освітнього простору в другій половині XVII ст. на території Чернігово-Сіверщини, процеси, які призвели до заснування духовного навчального закладу нового типу – Чернігівського колегіуму; проаналізувати внесок Лазаря Барановича в розбудову культурно-просвітницького середовища майбутнього колегіуму.

Методологія. З огляду на специфіку предмета та завдань дослідження, у роботі використано елементи описового, культурно-історичного та біографічного методів аналізу. Окрім того, для відтворення послідовності та узагальнення основних складових освітнього простору Чернігівського колегіуму в дослідженні використовуються хронологічно-системний, проблемно-пошуковий аналіз літературних джерел.

Наукова новизна статті полягає у відсутності комплексного дослідження впливу культурно-освітньої діяльності чернігівського архієпископа Лазаря Барановича на формування освітнього простору Чернігівського колегіуму. Дана проблематика представлена кількома розвідками з історії виникнення Чернігівського колегіуму та внеску в даний процес чернігівського ієрарха та не розкриває питання комплексно.

Результати дослідження. В ранньомодерну епоху історії України, коли церква значною мірою переймала функції державної влади, а культура носила переважно релігійний характер, саме представники українського вищого духовенства були творцями вітчизняної духовності і культури, формували освітній процес, закладали культурні інституції і постачали літературну продукцію, тобто виконували роль релігійного, духовного, культурного й інтелектуального проводу суспільства. Це була справжня еліта, яка своїми літературними і мистецькими здобутками, освітнім і науковим рівнем не лише не відставала від передових країн Заходу, а й трансформувала європейський спадок на територію східного слов'янства [1].

У період утвердження Гетьманської держави на Лівобережжі України, яка була поділена адміністративно на полки, відчувалася потреба в освічених людях, особливо серед козацької старшини, через малограмотність або й неграмотність полковників та старшин [3]. Це призвело до появи важливих просвітницьких ініціатив та розбудові освітнього простору на Лівобережжі.

Лазар Баранович відіграв важливу роль у перетворенні Чернігова на духовний центр Лівобережжя. Активну діяльність в регіоні він розпочав після того, як у 1661 році місцеблюстителем київського митрополичого престолу був призначений ніжинський протопоп Максим Филимонович, а Лазар Баранович, в свою чергу, повернувся до рідної чернігівської єпископії [8].

Слід підкреслити, що Лазар Баранович був одним з найвпливовіших церковних ієрархів та політиків у другій половині XVII ст. Він був свідком та безпосереднім учасником більшості значущих подій другої половини XVII ст. – брав участь в обранні гетьманів та митрополитів, спілкувався з російськими царями та патріархами, обстоюючи українські права та вольності, плідно працював як церковний адміністратор, відбудовуючи господарство Чернігівської єпархії, брав участь в літературній полеміці з католиками та уніатами, виступав як поет та меценат. Він доклав чимало зусиль для того, щоб залучити до співробітництва цілу когорту видатних українських літераторів, архітекторів, граверів, музикантів, діяльність яких відображена в чудових зразках українського бароко [4].

Архієпископ був ініціатором відкриття в Новгороді-Сіверському Спасо-Преображенському монастирі слов'яно-латинської школи, яка була відкрита у Новгород-Сіверському Спасо-Преображенському монастирі ще у 1656 р., після переїзду Лазаря Барановича на Чернігівщину. Як свідчить побудова та назва навчального закладу, у ньому навчалися чотири роки як слов'янською, так і латинською мовами, що було характерним для Києво-Могилянського колегіуму. В основу програми, очевидно, були покладені ті предмети, які передбачалися в молодших класах цього навчального закладу, тобто в першому граматичному класі та наступних трьох граматичних класах, у яких вивчали граматику, синтаксис, арифметику, геометрію, нотний спів, катехізис. Як зазначалося вище, у період утвердження Гетьманської держави на Лівобережжі України, відчувалася потреба в освічених людях, особливо серед козацької старшини, бо переважна більшість полковників і старшин була неграмотною або малограмотною. Гетьмани та представники козацької старшини, які отримали освіту переважно в Київському колегіумі, підтримали ініціативу про відкриття парафіяльних шкіл, а також полкових навчальних закладів. Основне навантаження на освітній процес лягало на духовенство [3].

Лазар Баранович добре розумів, що освіта, література, а також православ'я не можуть розвиватися і утверджуватися без друкарської продукції. Київська і львівська, а також дрібні приватні друкарні в Україні не забезпечували тодішні потреби. Запровадження друкарства в регіоні було нагальною необхідністю з огляду на зміни, які відбулись у структурі суспільства з появою нової політичної та інтелектуальної еліти. Освіта та друкарство були ефективними засобами утвердження легітимічних завдань нової еліти. Поступово утверджується думка про визначальну роль виховання й освіти у окресленні місця і ролі людини у суспільстві. Це, в свою чергу, призводить до зміни статусу і змісту освіти. Іншим фактором, який спонукав архієпископа до заснування власної друкарні була нестача богослужбової літератури та підручників. Очевидно, друкарня Києво-Печерської лаври не могла задовольнити зростаючого попиту на такі книжки [4].

Тож, зважаючи на вищесказане, Лазар Баранович започатковує нову друкарню в Новгород-Сіверському, а згодом, у 1679 р., переводить її до Чернігова. Особливістю її діяльності було те, що вона передусім була спрямована на видання авторських творів. За життя Лазаря Барановича у Чернігові було надруковано не менше як 33 книги, з яких 19 – твори тогочасних українських авторів, зокрема, самого Барановича, Іоанікія Галатовського, Дмитрія Туптала. За тематикою це були панегірики, релігійно-моралізаторські вірші та проповіді. Іншою характерною рисою чернігівського друкарства була багатомовність. Так, Лазар Баранович писав твори церковнослов'янською та польською мовами, Дмитрій Туптало – українською й церковнослов'янською.

З переїздом чернігівського архієпископа до Чернігова відбудова та відродження міста, його давньоруських святинь, будівництво нових храмів, монастирів значно прискорилися, незважаючи на складну та тривожну ситуацію в Україні. У 1672–1678 рр. країна переживала велике турецьке вторгнення у Правобережну Україну, був захоплений і зруйнований Чигирин, загроза нависла й над Києвом. Проте важкі обставини, спричинені турецько-татарською агресією, не стали перепорою для відновлення православних храмів та монастирів, особливо в Чернігові, та й в інших місцях Гетьманщини. Для відбудови міста та краю, духовних святинь Л. Баранович залучав меценатів: гетьманів Д. Ігнатовича, І. Самойловича, І. Мазепу, козацьку старшину: чернігівських полковників В. Многогрішного, В. Дуніна-Борковського та інших [8].

За ініціативи Лазаря Барановича на Болдиній горі було розпочато будівництво наземних споруд Троїцько-Іллінського монастиря, а 1679 р. закладено Троїцький собор. Для відбудови міста та краю, духовних святинь він залучав різноманітних меценатів. За його сприяння у місті були відновлені Спасо-Преображенський собор, Єлецький, Троїцько-Іллінський, П'ятницький, кафедральний Борисоглібський монастирі [6].

Особливо клопотався чернігівський архієпископ про відбудову старовинних храмів міста та монастирів. В особі Василя Дуніна-Борковського він знайшов щедрого мецената та благодійника в справі відновлення старих і будівництва нових православних святинь. Чернігівський полковник, у розпорядженні якого були значні кошти від володінь чималими маєтностями, долучився не лише до відновлення найдавнішого храму міста – Спасо-Преображенського собору, але й пожертвував до нього коштовне начиння: срібні потири, євангеліє у срібній оправі тощо. Так само він прикрасив дорогоцінним начинням вівтар Борисоглібського собору. У фортеці В. Дунін-Борковський відбудував зруйновану на той час давньоруську Благовіщенську церкву, звівши на її місці дерев'яний багатобанний храм у стилі козацького бароко. Окрім того, Л. Баранович та В. Дунін-Борковський опікувалися відбудовою П'ятницького та Єлецького монастирів, Борисоглібського собору.

Задумуючи спорудити великий замиський монастир як можливу митрополичу резиденцію, Л. Баранович вирішив це зробити, розбудувавши стародавній печерний Іллінський монастир, розташований на Болдиних горах на відстані 2 км на захід від Чернігівської фортеці. Скоріше за все, він прагнув реконструювати та переобладнати його печерну частину, а також розширити територію: спорудити найбільший з усіх храмів на той час у Чернігові, Троїцький собор, трапезну, келії, облаштувати друкарню.

Лазарю Барановичу так і не вдалося завершити облаштування своєї резиденції – Троїцько-Іллінського монастиря, Троїцький собор освятили вже після його смерті в 1695 р. [8].

Завдяки зосередженню інтелектуальних сил навколо друкарні Чернігівська архієрейська кафедра стала провідним культурно-просвітницьким осередком Лівобережної України. Навколо нього гуртувалися такі визначні письменники, як Іван Величковський, Іоанікій Галятовський, Лаврентій Крщонович, Іван Орновський, Дмитрій Туптало, Стефан Яворський. На думку А. Макарова, саме серед митців кола Лазаря Барановича було створено перший український посібник із проблем поетичної формалістики – «Млеко» І. Величковського, а в його друкарні вийшов відомий твір «Воскреслий Фенікс» Л. Крщоновича. Іван Орновський у 1688 р. видав у Чернігові «Музу Роксоланську», а наступна його книга – «Багата дорогого каміння скарбниця» – вийшла 1693 р. Дмитрій Туптало, який із 26 років свого чернечого життя в Україні 19 провів на Чернігівщині, з ініціативи Лазаря Барановича написав у Чернігові свою першу книгу «Руно орошене» – опис чудес Іллінської ікони Богородиці, на яку Баранович відгукнувся спеціальними віршами. Стефан Яворський видав у Чернігові панегірик на честь Варлаама Ясинського – «Геркулес – наступник Атланта». І пізніше, в сані місцеблюстителя Московського патріаршого престолу, він постійно підтримував зв'язки з Ніжином, зокрема, заповів місцевому Благовіщенському монастиреві свою бібліотеку [1]. Книги чернігівської друкарні вирізнялися своїм оформленням. Відомі гравери Лаврентій Крщонович, Інокентій Щирський, яких чернігівський архієпископ направив на навчання до Вільно, Леонтій Тарасевич, Никодим Зубрицький та інші майстри прикрашали їх високоякісними гравюрами, вперше в Україні застосовуючи не лише дереворити, але й мідьйорити. Чернігівська друкарня, єдина на Лівобережжі, перетворилася у найбільшу за кількістю та тематикою видань в Україні після Львівської та Київської. Книги друкувалися тут церковнослов'янською, українською, польською та латинською мовами.

Лазарю Барановичу належить чимала заслуга у розвитку української літератури, книгодрукування у другій половині XVII ст. Він залишив по собі багату різнопланову літературну спадщину. Архієпископ популяризував проповідницьке мистецтво, українську книгу не лише в Україні, а й у Росії, де проповіді та й літературна творчість взагалі не мали такого розвитку [6].

Лазар Баранович також вписав яскраву сторінку в історію українського меценатства. Він став організатором культурного процесу в Україні, засновником великого літературно-мистецького об'єднання, до якого входили відомі поети, художники, архітектори, історики, богослови, філософи. Об'єднані чернігівським архієпископом, вони створили в Чернігові культурний центр, який сучасники називали Чернігівськими Афінами. До нього належали Іван Максимович, Іван Величковський, Олександр Бучинський-Яскольд, Іоанікій Галятовський, Лаврентій Крщонович, Стефан Яворський, Дмитро Тупталенко-Ростовський, Іван (Ян) Орновський. Саме тому Чернігів стає одним із провідних культурно-освітніх осередків другої половини XVII ст [5].

У другій половині XVII ст. існувало кілька об'єктивних причини, які унеможливили створення колегіуму – навчального закладу вищого типу в Чернігові. Зокрема, московські патріархи, під зверхність яких Лазар Баранович перейшов у 1688 році, були противниками освіти європейського типу, яка ґрунтувалася на латинській мові, звинувачували українське духовенство у ересі, католицьких симпатіях,

забороняли українські книги й самого владики. Окрім того, створення на той час у Чернігові ще одного колегіуму, який міг створити конкуренцію Києво-Могилянському, підвищити авторитет чернігівського архієпископа на противагу київському митрополиту було, очевидно, не на часі. Заснування в Чернігові навчального закладу вищого рівня зміцнило б авторитет чернігівських архієпископів, з огляду й на те, що київські митрополити були незадоволені високим статусом чернігівських архієпископів [6].

Лазар Баранович розумів, що консервативні патріархи не підтримають його ідею створення в Чернігові колегіуму. Також він не міг розраховувати на підтримку і з боку гетьмана Івана Самойловича, бо той забороняв йому писати царям, адже клопотався про підтвердження прав саме для київської колегії, яка здавна була під протекцією київських митрополитів. Таким чином, основна увага в цей період як з боку церковної, так і світської влади приділялася зміцненню стану Києво-Могилянської колегії. А створення на той час у Чернігові ще одного колегіуму – конкурента Києво-Могилянській колегії – міг підвищити авторитет чернігівського архієпископа Лазаря Барановича на противагу київському митрополиту. З вищеназаних причин Лазарю Барановичу, скоріше за все, не вдалося створити у Чернігові ще один навчальний заклад вищого рівня з повним комплектом класів та відповідним обсягом предметів [7].

Висновки. Відкриття навчального закладу, який за часів Гетьманщини доволі швидко став осередком освіти всеукраїнського значення, Чернігівського колегіуму, було тісно пов'язано з діяльністю архієпископа Лазаря Барановича. Створення ним друкарні та латинської школи, виділення Чернігівської архієпископії в окрему церковну ієрархічну одиницю сприяли формування освітньо-культурного простору нового типу та утворенню освітнього простору Чернігівського колегіуму. Слід зазначити, що Чернігівський колегіум був заснований з власної ініціативи чернігівських архієпископів в період, коли в Гетьманщині ще зберігалася певна автономія в церковній сфері. Саме тому історія виникнення Чернігівського колегіуму ілюструє відносну незалежність українських ієрархів у прийнятті важливих рішень. З багатьох політичних причин Лазарю Барановичу особисто не вдалося стати свідком створення у Чернігові навчального закладу, однак своєю послідовною культурно-політичною діяльністю він заклав підвалини потужного освітнього простору – осердя освіти та культури в регіоні.

References

1. Кагамлик С. Культурно-просвітницькі осередки українських православних ієрархів ранньомодерного часу як чинник консолідації українського народу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Українознавство*. 2016. Випуск 18. С. 22–26.
Kahamlyk, S. (2016). Kulturno-prosvitnytski osередky ukrainskykh pravoslavnykh iierarkhiv rannomodernoho chasu yak chynnyk konsolidatsii ukrainiskoho narodu [Cultural and educational centres of the Ukrainian Orthodox hierarchs of the early modern period as a factor of consolidation of the Ukrainian people]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya: Ukrainoznavstvo – Bulletin of Kyiv Taras Shevchenko National University. Series: Ukrainian Studies*. 18. 22–26. [in Ukrainian].
2. Посохова Л. Ю. На перехресті культур, традицій, епох: православні колегіуми України наприкінці XVII – на початку XIX ст. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. 400 с.
Posokhova, L. Yu. (2011). Na perekhrestii kultur, tradytsii, epokh: pravoslavni kolehiumy Ukrainy naprykintsi XVII – na pochatku XIX stolittia [At the crossroads of cultures, traditions, eras: Orthodox collegiums of Ukraine at the end of the 17th and the beginning of the 19th centuries]. Kharkiv, Ukraine: V. N. Karazin KhNU. 400. [in Ukrainian].
3. Самойленко Г. Лазар Баранович – видатний церковний і культурно-літературний діяч Північного Лівобережжя другої половини XVII ст. *Література та культура Полісся*. 2023. Т. 107(№21ф). С. 140–166.
Samoilenko, H. (2023). Lazar Baranovych – vydatnyi tserkovnyi i kulturno-literaturnyi diiach Pivnichnoho Livoberezhzhia druhoi polovyny XVII st. [Lazar Baranovych was a prominent ecclesiastical, cultural, and literary figure of the Northern Left Bank in the second half of the seventeenth century]. *Literatura ta kultura Polissia – Literature and culture of Polissya*. 107(21f). 140–166. [in Ukrainian].
4. Семко Д. Деякі аспекти діяльності Чернігово-Сіверської друкарні у другій половині XVII ст. за епістоляріями та історіографією. *Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів*. Київ, 2009. Т. 19 (1). С. 106–115.
Semko, D. (2009). Deiaki aspekty diialnosti Chernihovo-Siverskoi drukarni u druhii polovyni XVII st. za epistolariiamy ta istoriografiieiu [Some aspects of the activity of the Chernihiv-Siversk printing house in the second half of the seventeenth century according to epistolaries and historiography]. *Naukovi zapysky. Zbirnyk prats molodykh vchenykh ta aspirantiv – Scientific notes. Collection of works by young scientists and postgraduate students*. Kyiv, Ukraine. 19 (1). 106–115. [in Ukrainian].
5. Слабошпицький М. Ф. Українські меценати: Нариси з історії української культури. Київ: Ярославів Вал, 2001. 324 с.
Slaboshpytskyi, M. (2001). Ukrainski metsenaty: Narysy z istorii ukrainiskoi kultury [Ukrainian philanthropists: Essays on the history of Ukrainian culture]. Kyiv, Ukraine: Yaroslaviv Val. 324. [in Ukrainian].
6. Травкіна О. «Єдине моє бажання, щоб залишити по собі праці мої ... і заслужити від людей добру пам'ять» (до питання про відзначення 400-річного ювілею архієпископа Чернігівського і Новгород-Сіверського Лазаря Барановича). *Сіверщина в історії України: Збірник наукових праць*. Київ – Глухів, 2016. Вип. 9. С. 228–231.
Travkina, O. (2016). «Yedyne moie bazhannia, shchob zalyshyty po sobi pratsi moi ... i zasluzhyty vid liudei dobru pam'iat» (do pytannia pro vidznachennia 400-richnoho yuvileiu arkhieiepyskopa Chernihivskoho i

- Novhorod-Siverskoho Lazaria Baranovycha) [«My only wish is to leave behind my works ... and to earn a good memory from people» (on the issue of celebrating the 400th anniversary of Archbishop Lazar Baranovych of Chernihiv and Novgorod-Siverskyi)]. *Siversshchyna v istorii Ukrainy: Zbirnyk naukovykh prats – Siversshchyna in the history of Ukraine: collection of scientific papers*. Kyiv – Hlukhiv, Ukraine. 9. 228–231. [in Ukrainian].
7. Травкіна О. Заснування Чернігівського колегіуму в контексті церковно-політичного становища та культурно-освітньої діяльності чернігівських ієрархів кінця XVII – початку XVIII ст. *Краєзнавство*. 2014. №3–4. С. 71–78.
- Travkina, O. (2014). Zasnuvannia Chernihivskoho kolehiumu v konteksti tserkovno-politychnoho stanovyscha ta kulturno-osvitnoi diialnosti chernihivskykh ierarkhiv kintsia XVII – pochatku XVIII st. [The foundation of the Chernihiv Collegium in the context of the church-political situation and cultural and educational activities of Chernihiv hierarchs in the late seventeenth and early eighteenth centuries]. *Kraieznavstvo – Local history*. 3–4. 71–78. [in Ukrainian].
8. Травкіна О. «Премудрий і боговгодний муж, милостивий пастор, невсипущий будівничий для реставрації зруйнованих церков та монастирів за свій кошт» (до офіційного відзначення 400-річного ювілею архієпископа Чернігівського й Новгород-Сіверського Лазаря Барановича). *Сіверянський літопис*. 2021. № 1. С. 46–71.
- Travkina, O. (2021). «Premudryi i bohovahodnyi muzh, mylostyvyi pastor, nevspushchyi budivnychy dlia restavratsii zruinovanykh tserkov ta monastyriiv za svii kosht» (do ofitsiinoho vidznachennia 400-richnoho yuvileiu arkhiepyskopa Chernihivskoho y Novhorod-Siverskoho Lazaria Baranovycha) [«A wise and God-pleasing man, a gracious pastor, a tireless builder for the restoration of destroyed churches and monasteries at his own expense» (to the official celebration of the 400th anniversary of Archbishop Lazar Baranovych of Chernihiv and Novgorod-Siverskyi)]. *Siverianskyi litopys – The Siverian Chronicle*. 1. 46–71. [in Ukrainian].

Solomakha Iryna

<https://orcid.org/0009-0007-4827-8027>

Candidate of Philosophical Sciences (PhD in Philosophy), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Law, Philosophy and Political Science,
T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: irynsolo@gmail.com

THE INFLUENCE OF LAZAR BARANOVYCH'S ACTIVITY ON THE FORMATION OF THE CHERNIHIV COLLEGIUM EDUCATIONAL SPACE

The purpose of the article is to examine the key prerequisites and spiritual and political circumstances of the formation of the educational space in the second half of the seventeenth century in the territory of Chernihiv-Siversshchyna, the processes that led to the foundation of a new type of spiritual educational institution – the Chernihiv Collegium; to analyse the contribution of Lazar Baranovych to the development of the cultural and educational environment of the future collegium.

Methodology. Given the specifics of the subject and objectives of the study, the work uses elements of descriptive, cultural, historical and biographical methods of analysis. In addition, the study uses chronological and systematic, problem-solving and search analysis of literary sources to reproduce the sequence and summarise the main components of the educational space of the Chernihiv Collegium.

The scientific novelty of the article lies in the absence of a comprehensive study of the impact of the cultural and educational activities of Archbishop Lazar Baranovych of Chernihiv on the formation of the educational space of the Chernihiv Collegium. This issue is represented by several studies on the history of the Chernihiv Collegium and the contribution of the Chernihiv hierarch to this process, and does not address the issue comprehensively.

Conclusions. The opening of the Chernihiv Collegium, an educational institution that quickly became a centre of education of national importance during the Hetmanate, was closely linked to the activities of Archbishop Lazar Baranovych. His creation of a printing house and Latin school, the separation of the Chernihiv Archdiocese into a separate church hierarchical unit contributed to the formation of a new type of educational and cultural space and the creation of the educational space of the Chernihiv Collegium. It should be noted that the Chernihiv Collegium was founded on the initiative of the Chernihiv archbishops at a time when the Hetmanate still had some autonomy in the church sphere. That is why the history of the Chernihiv Collegium illustrates the relative independence of Ukrainian hierarchs in making important decisions. For many political reasons, Lazar Baranovych was not able to personally witness the creation of an educational institution in Chernihiv, but through his consistent cultural and political activity he laid the foundations of a powerful educational space – the centre of education and culture in the region.

Keywords: Lazar Baranovych, educational space, Chernihiv Collegium.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2024 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Янченко Т. В.